राज्यातील आदिवासी महिलांसाठी राणी दुर्गावती आदिवासी महिला सक्षमीकरण योजना राबविण्यास मंजूरी देणेबाबत.

महाराष्ट्र शासन

आदिवासी विकास विभाग

शासन निर्णय क्र.न्युबयो- २०२५/प्र.क्र.६३ /का-०९

मंत्रालय, मुंबई-४०० ०३२.

दिनांक - ०७ ऑगस्ट,२०२५

वाचा: -

१. आदिवासी विकास विभाग शासन निर्णय क्र.न्युबयो-२०११/प्र.क्र.८७/का-०७, दि.२१/०६/२०१३
२. आदिवासी विकास विभाग शासन निर्णय क्र.आविवि-२०२२/प्र.क्र.९५/का-०९, दि.११/०७/२०२३
३. मा.मंत्री,आदिवासी विकास यांचे अध्यक्षतेखाली दि.१५/५/२०२५ रोजी पार प़डलेली बैठक
४. आयुक्त,आदिवासी विकास,नाशिक यांचेकडील दि.०४/०८/२०२५ रोजीचा प्रस्ताव

प्रस्तावना :-

राणी दुर्गावती या भारतीय इतिहासातील एक पराक्रमी,शूर आणि कर्तव्यनिष्ठ राणी होत्या.त्यांचे कार्य आणि बलिदान याला भारतीय इतिहासात अढळ स्थान आहे. त्या एक उत्तम प्रशासक, बुद्धिमान आणि युद्धकला जाणणा-या योद्धा होत्या. त्यांना स्त्रीशक्तीचा आणि देशभक्तीचा आदर्श मानण्यात येतो. विशेषत महिलांच्या संदर्भात त्यांचे धोरण प्रगल्भ आणि आदर्शवत होते.त्यांनी त्यांच्या राज्यात न्यायव्यवस्था आणि सुरक्षा यावर भर दिला. त्यांनी प्रशासनात स्त्रियांचा सन्मान राखून आदर्श राज्यकारभारही केला,म्हणूनच त्यांचे राज्य स्त्रीसन्मानाच प्रतिक मानलं जात.

भारतीय राज्यघटनेने सर्व नागरिकांना दिलेल्या समानतेच्या हक्कांची अंमलबजावणी करण्यासाठी महिलांना आवश्यक संधी आणि सुविधा उपलब्ध करून देणे तसेच त्यांचा सामाजिक, आर्थिक आणि अन्य क्षेत्रातील विकास साधने, आरोग्य पोषण, आहार व स्वास्थ,शिक्षण व कौशल्य विकास इत्यादी उपजिविकेची साधने वृद्धिगंत करणे, इत्यादी माध्यमातून महिलांना सक्षम करण्यासाठी विकासासाठीचे सर्वागींण ,सर्वकष व सर्वसमावेशाक राज्याचे ४ थे महिला धोरण शासनामार्फत जाहिर करण्यात आलेले आहे.

आदिवासी महिलांचे संपूर्ण सामर्थ्य खुलविण्यासाठी शिक्षण, आरोग्यसेवा, आर्थिक सक्षमता , योग्य मार्गदर्शन, शासकीय योजनांचा लाभ आणि सामाजिक जागृतीमुळे त्यांना संधी दिल्यास त्या आदिवासी समाज परिवर्तनाच्या अग्रभागी राहू शकतात. एकूणच आदिवासी महिलांना सर्वांगिण सक्षम बनविण्याच्या उद्देशाने स्त्रीशक्तीचा आदर्श मानली जाणारी राणी दुर्गावती यांच्या नावाने आदिवासी महिला सक्षमीकरण योजना

तयार करण्याबाबत मा.मंत्री,आदिवासी विकास यांनी दि.१५/०५/२०२५ रोजीच्या बैठकित दिलेल्या निर्देशानुसार सदर योजना तयार करण्याची बाब शासनाच्या विचाराधीन होती .

शासन निर्णय:-

राज्यातील आदिवासी महिलांचे संपूर्ण सामर्थ्य खुलविण्यासाठी त्यांना शिक्षण, आरोग्यसेवा, प्रशासन, समाजकारण,अर्थकारण अशा सर्व क्षेत्रामध्ये सक्षम बनवून त्यांना स्त्रीसन्मान राखता यावा,या उद्देशाने स्त्रीसन्मान व स्त्रीशक्तीच्या प्रतिक असलेल्या राणी दुर्गावती यांचे नावे “**राणी दुर्गावती आदिवासी महिला सक्षमीकरण**” योजना सुरु करण्यास या शासन निर्णयान्वये मान्यता देण्यात येत आहे.

२. शासनाच्या विविध विभागामार्फत समाजाच्या विकासासाठी विविध वैयक्तिक तसेच सामुहिक लाभाच्या योजना राबविण्यात येतात.सदर योजनांचा लाभ आदिवासी समाजासही देण्यात येतो. याव्यतिरिक्त आदिवासी घटक कार्यक्रमाखाली आदिवासी समाजाच्या विकासासाठी, खुद्द आदिवासी विकास विभागामार्फत विविध योजना राबविण्यात येतात. तसेच आदिवासी घटक कार्यक्रमाखाली केंद्र /राज्य/जिल्हा योजनांसाठी इतर प्रशासकीय विभागांना आदिवासी विकास विभागाकडून पूरक निधी वितरित करण्यात येतो.

३. केंद्रवर्ती अर्थसंकल्प योजनेंतर्गत वैयक्तिक तसेच सामुहिक योजनांसाठी पात्र आदिवासी लाभार्थ्यांना आर्थिक सहाय्य देण्यात येते. सदर योजनेंतर्गत उत्पन्न निर्मितीच्या / उत्पन्न वाढीच्या योजना तसेच साधनसंपत्ती विकासाच्या व आदिवासी कल्याणाच्या योजना यासाठी सर्वसाधारण आदिवासी लाभार्थी यांना ८५ टक्के अर्थसहाय्य व आदिम जमातीसाठी १०० टक्के अर्थसहाय्य देण्यात येते.

शासकीय योजनांमधील शासकीय अनुदानाव्यतिरिक्त असलेला लाभार्थी हिस्सा भरता येऊ न शकल्याने आदिवासी महिलांना ब-याच उत्पन्न वाढीच्या शासकीय योजनांचा लाभ घेता येत नाही त्यामुळे त्या अशा योजनांच्या लाभापासून वंचित राहतात. परिणामस्वरुप त्यांचा विकास साधण्यास अडथळा निर्माण होतो,ही बाब विचारात घेता केंद्रवर्ती अर्थसंकल्प योजनेंतर्गत आदिम जमातीच्या तरतूदीच्या धर्तीवर या शासन निर्णयान्वये तयार केलेल्या राणी दुर्गावती आदिवासी महिला सक्षमीकरण योजनेंतर्गत केंद्रवर्ती अर्थसंकल्प योजनेसाठी आदिवासी महिलांना अर्थसहाय्य देतांना अनुदानाची रक्कम ही १०० टक्के राहील. परंतु सदर अनुदानाची एकूण रक्कम वैयक्तिक योजनेसाठी ही रु.५०,०००/- च्या मर्यादेत व २ किंवा ३ किंवा अधिक लाभार्थी एकत्र आल्यास सामुहिक योजनेसाठी रु.७,५०,०००/- एवढ्या मर्यादेत राहील

४. वर नमूद केल्याप्रमाणे आदिवासी विकास विभागाबरोबरच इतर शासकीय विभागांमार्फत वैयक्तिक/सामुहिक लाभाच्या विविध योजना राबविण्यात येतात. अन्य विभागांमार्फत राबविण्यात येणा-या योजनांमध्ये लाभार्थी हिस्सा भरण्याची कुवत नसल्यामुळे ब-याच वेळा इतर विभागांच्या योजनांचा लाभ आदिवासी महिलांना घेता येत नाही. त्यामुळे अशा योजनांचा लाभ त्यांना मिळण्यासाठी तसेच इतर विभागाच्या योजनांचा अधिकाधिक निधी आदिवासी महिलांना प्राप्त करून घेऊन त्यांना अशा योजनांच्या लाभाद्वारे सक्षम बनविण्याच्या उद्देशाने केंद्रवर्ती अर्थसंकल्प योजनेंतर्गत, या योजनेमधून लाभार्थ्याने मागणी केल्यास अशा योजनांच्या लाभासाठी लाभार्थी हिस्सा हा केंद्रवर्ती अर्थसंकल्प योजनेंमधून वरीलप्रमाणे

वैयक्तिक योजनेसाठी रु.५०,०००/- च्या मर्यादेत व २ किंवा ३ किंवा अधिक लाभार्थी एकत्र आल्यास ,सामुहिक योजनेसाठी रु.७,५०,०००/- या मर्यादेत केंद्रवर्ती अर्थसंकल्प योजनेतील अटी व शर्तीच्या अधिन राहून देण्यात येईल. यासंदर्भात काही उदाहरणे पुढीलप्रमाण देण्यात येत आहे.

४.१ राज्यातील गरजू महिलांना रोजगारासाठी पिंक (गुलाबी) ई-रिक्षा योजना - महिला व बाल विकास विभागाकडून दि.०८ जूलै,२०२४ रोजीच्या शासन निर्णयान्वये राबविण्यात येते.

सदर योजनेंतर्गत राज्यातील प्रमुख शहरांमध्ये गरजू महिलांना रोजगारासाठी पिंक (गुलाबी) पिक्षा उपलब्ध करुन देण्यात येते. या योजनेंतर्गत खर्चाचा तपशिल खालीलप्रमाणे आहे.

रिक्षाची एकूण किंमत रु.	बँकेकडून कर्ज रु.	शासकीय अनूदान रु.	लाभार्थी हिस्सा रु.	एकूण (२+३+४)
१	२	३	४	
४,००,०००/-	२,८०,०००/-	८०,०००/-	४०,०००/-	४,००,०००/-

वर दर्शविल्याप्रमाणे योजनेस पात्र आदिवासी महिलांसाठी त्यांनी मागणी केल्यास उपरोक्त लाभार्थी [हिस्सा हा रु.५०,०००/- च्या मर्यादेत (वैयक्तिक लाभासाठी)] केंद्रवर्ती अर्थसकल्प योजनेंतर्गत राणी दुर्गावती आदिवासी महिला सक्षमीकरण योजनेतून देण्यात येईल.

४.२ कृषी व प.दु.म.विभागाकडून दि.२५/५/२०२१ रोजीच्या शासन निर्णयानुसार राबविण्यात येणारी शेळी/मेंढी गट वाटप योजना -

सदर योजनेंतर्गत १० शेळ्या + १ बोकड या शेळी गटांचा व १० मेंढ्या + १ नर मेंढा या मेंढी गटांचा बाबनिहाय खर्चाचा तपशिल खालीलप्रमाणे आहे.

अ.क्र.	गट	प्रवर्ग	एकूण किंमत	शासनाचे अनुदान	लाभार्थी हिस्सा
१	शेळी गट- उस्मानाबादी/ संगमनेरी	अनु. जमाती	१,०३,५४५/-	७७,६५९/-	२५,८८६/-
२	शेळी गट- अन्य व स्थानिक जाती	अनु. जमाती	७८,२३१/-	५८,६७३/-	१९,५५८/-
३	मेंढी गट- माडग्याळ	अनु. जमाती	१,२८,८५०/-	९६,६३८/-	३२,२१२/-
४	दख्खन व अन्य स्थानिक जातीच्या	अनु. जमाती	१,०३,५४५	७७,६५९/-	२५,८८६/-

(अ) वर दर्शविल्याप्रमाणे प्रकरणपरत्वे योजनेस पात्र आदिवासी महिलाच्या बाबतीत लाभार्थी हिस्सा तसेच या योजनेंतर्गत करावयाचा वाहतुकीचा खर्च व ५० टक्के विमा रक्कम ही रु.५०,०००/- च्या मर्यादेत (वैयक्तिक लाभासाठी) केंद्रवर्ती अर्थसकल्प योजनेंतर्गत राणी दुर्गावती आदिवासी महिला सक्षमीकरण योजनेमधून देण्यात येईल.

(ब) या योजनेंतर्गत पुण्यश्लोक अहिल्यादेवी महाराष्ट्र मेंढी व शेळी महामंडळाकडे शेळ्या/ बोकड/मेंढ्या/नर मेंढे उपलब्ध नसल्यास व सदर पशुधनाची खरेदी खुल्या बाजारातून करतांना लाभार्थ्याने पसंत केलेल्या पशुधनाची किंमत अनुज्ञेय अनुदानापेक्षा जास्त येत असल्यास फरकाची रक्कम लाभार्थ्याने स्वत: भरावयाची तरतूद आहे.तथापि केंदर्वर्ती अर्थसंकल्प योजनेंतर्गत राणी दुर्गावती आदिवासी महिला सक्षमीकरण योजनेमधून सदर फरकाची रक्कम खालीलप्रमाणे देण्यात येईल,उर्वरित रक्कम (असल्यास) लाभार्थ्याने स्वत: भरावी.

केंद्रवर्ती अर्थसकल्प योजनेंतर्गत अनुज्ञेय एकूण रक्कम रु.५०,०००/- यातून उपरोक्त **(अ)** मध्ये नमूद बाबींसाठी द्यावयाच्या लाभार्थी हिस्स्याची रक्कम वजा जाता येणारी रक्कम अथवा प्रत्यक्षात वरील फरकाची रक्कम यापेक्षा जी रक्कम कमी असेल ती रक्कम.

(टिप- (अ) व (ब) मध्ये नमूद बाबींसाठी एकूण सर्व अनुदानाची द्यावयाची रक्कम रु.५०,०००/- च्या मर्यादेत असेल)

४.३ **कृषी व पशुसंवर्धन,दुग्धव्यवसाय विकास व मत्सव्यवसाय विभागाकडून दि.२७/०४/२०२३ रोजीच्या शासन निर्णयानुसार राबविण्यात येणारी ०२ दुधाळ देशी/०२ संकरित गायी/०२ म्हशींचा एक गट वाटप करणे योजना -**

या योजनेचा तपशील खालीलप्रमाणे आहे. (अनुसूचित जमाती)

तपशील	०२/देशी/०२ संकरित गायीचा एक गट	लाभार्थी हिस्सा	०२ म्हशीचा एक गट	लाभार्थी हिस्सा
	७५ टक्के अनुदान	२५ टक्के	७५ टक्के अनुदान	२५ टक्के
०२ दुधाळ जनावराच्या गटाची किंमत (प्रति गाय रु.७०,०००/- व म्हैस रु.८०,०००/-)	रु.१,०५,०००/-	रु.३५,०००/-	१,२०,०००/-	रु.४०,०००/-
जनावराच्या किंमतीस अनुसरून कमाल १०.२० टक्के (अधिक १८ टक्के सेवाकर) दराने ३ वर्षाचा विमा	१२,६३८/-	रु.४,२१३/-	१४,४४३/-	रु.४,८१४
प्रति गट एकूण देय अनुदान	रु.१,१७,६३८/-	रु.३९,२१३/-	रु.१,३४,४४३/-	रु.४४,८१४/-

- **वरील योजनेसाठी नमूद केलेला लाभार्थी हिस्सा,हा पात्र आदिवासी महिलांच्या बाबतीत त्यांनी मागणी केल्यास रु.५०,०००/- च्या मर्यादेत (वैयक्तिक लाभासाठी) केंद्रवर्ती अर्थसंकल्प योजनेंतर्गत राणी दुर्गावती आदिवासी महिला सक्षमीकरण योजनेमधून शासनामार्फत देण्यात येईल.**

४.४ **कृषी व पशुसंवर्धन,दुग्धव्यवसाय विकास व मत्सव्यवसाय विभागाकडून दि.२०/०१/२०२३ रोजीच्या शासन निर्णयानुसार राबविण्यात येणारी एकात्मिक कुक्कुट विकास योजना -**

या योजनेंतर्गत तलंग गट वाटपासाठी एकूण किंमत रु.१०,८४०/- एवढी असून यापैकी रु.५,४२०/-(५०%) शासकीय अनुदान असून रु.५,४२०/- (५० %) एवढा लाभार्थी हिस्सा आहे. १०० दिवसीय कुक्कुट पक्षांच्या पिल्लांचे गट वाटपासाठी एकूण किंमत रु.२९,५००/- एवढी असून यापैकी रु.१४,७५०/-(५०%) शासकीय अनुदान असून रु.१४,७५० /- (५० %) एवढा लाभार्थी हिस्सा आहे.

- **वरील योजनेसाठी नमूद केलेला लाभार्थी हिस्सा, हा पात्र आदिवासी महिलांच्या बाबतीत त्यांनी मागणी केल्यास रु.५०,०००/- च्या मर्यादेत (वैयक्तिक लाभासाठी) केंद्रवर्ती अर्थसंकल्प योजनेंतर्गत राणी दुर्गावती आदिवासी महिला सक्षमीकरण योजना मधून शासनामार्फत देण्यात येईल.**

४.५ **कृषी व पशुसंवर्धन,दुग्धव्यवसाय विकास व मत्सव्यवसाय विभागाकडून दि.०१/१०/२०२४ रोजीच्या शासन निर्णयानुसार राबविण्यात येणारी बिरसा मुंडा कृषी क्रांती योजना -**

या योजनेंतर्गत अनुसूचित जमाती प्रवर्गाच्या शेतकऱ्यांना "नवीन विहीर खोदणे, जुनी विहीर दुरुस्ती, इनवेल बोअरिंग, वीज जोडणी आकार, विद्युत व सोलार पंप संच, पिव्हीसी/एचडीपीई पाईप, शेततळयांचे प्लास्टीक अस्तरीकरण, परस बाग, तुषार सिंचन संच,ठिबक सिंचन संच यंत्रसामुग्री,विंधन विहिर या बाबींसाठी अनुदान देण्यात येते.

सदर योजनेच्या दि.०१/१०/२०२४ रोजीच्या शासन निर्णयातील परिच्छेद क्र.२ मधील VI,VIII,IX,X व XI तसेच परिच्छेद क्र३ ई मधील तरतूदी पुढीलप्रमाणे आहे.

VI. *शेततळ्याचे प्लॅस्टिक अस्तरीकरण या घटकासाठी प्रचलित आर्थिक मापदंड व शेततळ्याचे आकारमानानुसार परिगणित होणाऱ्या रकमेच्या किंवा प्रत्यक्ष खर्चाच्या ९०% किंवा रु २.लाख यापैकी जे कमी असेल ते अनुदान अनुज्ञेय असेल.*

VIII. *ठिबक सिंचन संचासाठी अल्प, अत्यल्प व बहुभुधारकांना रु.९७ हजार किंवा ठिबक सिंचन संचाच्या प्रचलित आर्थिक मापदंडानुसार परिगणित होणाऱ्या अथवा प्रत्यक्ष खर्चाच्या ९०% यापैकी जे कमी असेल ते अनुदान प्रदेय असेल.*

IX. *ठिबक सिंचन संचासाठी प्रति थेंब अधिक पीक योजनेंतर्गत (१) अल्प / अत्यल्प भूधारकांसाठी ५५% + मुख्यमंत्री शाश्वत सिंचन योजनेतून २५% + बिरसा मुंडा कृषि क्रांती*

योजनेतून १०% तसेच (२) बहू भूधारकांसाठी ४५% + मुख्यमंत्री शाश्वत सिंचन योजनेतून ३०% + बिरसा मुंडा कृषि क्रांती योजनेतून १५% किंवा रू. ९७,०००/- यापैकी जे कमी असेल ते अनुदान (एकुण ९० टक्के अनुदान मर्यादेत) प्रदेय असेल.

X. तुषार सिंचन संचासाठी अल्प, अत्यल्प व बहुभुधारकांना रु.४७ हजार किंवा तुषार सिंचन संचाच्या प्रचलित आर्थिक मापदंडानुसार परिगणित होणा-या अथवा प्रत्यक्ष खर्चाच्या रकमेवर ९०% अनुदान यापैकी जे कमी असेल ते अनुदान प्रदेय असेल.

***XI**. तुषार सिंचन संचासाठी प्रति थेंब अधिक पीक योजनेंतर्गत **(१)** अल्प / अत्यल्प भूधारकांसाठी ५५% + मुख्यमंत्री शाश्वत सिंचन योजनेतून २५% + बिरसा मुंडा कृषि क्रांती योजनेतून १०% तसेच **(२)** बहू भूधारकांसाठी ४५% + मुख्यमंत्री शाश्वत सिंचन योजनेतून ३०% + बिरसा मुंडा कृषि क्रांती योजनेतून १५% किंवा रू. ४७,०००/- यापैकी जे कमी असेल ते अनुदान (एकुण ९० टक्के अनुदान मर्यादेत) प्रदेय असेल.*

***३ ई.** विंधन विहिरी या घटकाचा लाभ घेणा-या लाभार्थ्यासच (फक्त वनक्षेत्रातील आदिवासी शेतक-यांनाच) विंधन विहिर, सोलार पंपसह रु.१,००,०००/- एवढ्या मर्यादेत अनुदान देण्यात येईल.*

अशा तरतूदी आहेत.

- **वरील योजनेंतर्गत वर नमूद एक किंवा अधिक तरतूदीमधील नमूद लाभार्थी हिस्सा हा पात्र लाभार्थी आदिवासी महिलांच्या बाबतीत त्यांनी मागणी केल्यास रु.५०,०००/- च्या मर्यादेत केंद्रवर्ती अर्थसंकल्प योजनेंतर्गत राणी दुर्गावती महिला सक्षमीकरण योजनेमधून शासनामार्फत देण्यात येईल.**

४.६. मासेमारी साधनावर अर्थसहाय्य :-

भूजल व सागरी क्षेत्रातील जास्तीत जास्त मच्छिमारांना लाभ देण्याच्या अनुषंगाने मत्सव्यवसाय विभागाच्या दि.०९/०२/२०२३ शासन निर्णयान्वये खालील मासेमारी साधनांवर अनुदान दिले जाते.

(अ) सागरी मत्सव्यवसाय –

I. तयार मासेमारी जाळी खरेदीवर अनुदान

II. बिगर यांत्रिक नौका खेरदी करण्यासाठी अनुदान

(ब) भूजल मत्सव्यवसाय –

I. तयार मासेमारी जाळी खऱेदीवर अनुदान

II. बिगर यांत्रिक नौका खरेदीवर अनुदान

योजनेच्या तरतूदीनुसार पात्र आदिवासी महिलांच्या बाबतीत त्यांनी मागणी केल्यास लाभार्थी हिस्स्याची रक्कम केंद्रवर्ती अर्थसंकल्प योजनेंतर्गत राणी दुर्गावती आदिवासी महिला

सक्षमीकरण योजना मधून वरीलप्रमाणे प्रकरणपरत्वे वैयक्तिक वा सामूहिकरित्या मासेमारी साधनांवर देण्यात येणा-या अनुदानाव्यतिरिक्त अनुक्रमे रु.५०,०००/- व रु.७,५०,०००/- च्या मर्यादेत शासनामार्फत देण्यात येईल.

५. उपरोक्त परिच्छेद क्र.३ मधील योजना या उदाहरणादाखल देण्यात आलेल्या असून या योजना व याव्यतिरिक्त इतर विभागाच्या सर्व योजना कि,ज्यामध्ये लाभार्थी हिस्सा लाभार्थ्यांनी भरावयाचा आहे,असा लाभार्थी हिस्सा पात्र आदिवासी महिलांच्या बाबतीत त्यांनी मागणी केल्यास केंद्रवर्ती अर्थसंकल्प योजनेंतर्गत राणी दुर्गावती आदिवासी महिला सक्षमीकरण योजना मधून केंद्रवर्ती अर्थसंकल्प योजनेतील अटी व शर्तीच्या अधिन राहून वैयक्तिक लाभासाठी रु.५०,०००/- च्या व सामुहिक लाभासाठी रु.७,५०,०००/- च्या मर्यादेत देण्यात येईल.

६. आदिवासी विकास विभागाच्या केंद्रवर्ती अर्थसंकल्प योजनेंतर्गत राणी दुर्गावती आदिवासी महिला सक्षमीकरण योजनेमधून द्यावयाचे लाभ-

६.१ ज्या योजना आदिवासी विकास किंवा कल्याणाच्या दृष्टीने स्थलकालानुरुप आवश्यक आहेत आणि त्या योजनांचा समावेश अर्थसंकल्पात किंवा केंद्रीय निधीतून राबविण्यांत येणा-या योजनांमध्ये नाही अशा अभिनव स्वरुपाच्या स्थानिक महत्वाच्या योजना, तांत्रिक औपचारिकतेमुळे दीर्घ कालावधीकरीता अडकुन न पडता स्थानिक पातळीवर तातडीने आणि प्रभावीपणे कार्यान्वित करुन त्यांचा लाभ गरजु आदिवासींना प्रत्यक्ष मिळवून देणे हा **केंद्रवर्ती अर्थसंकल्प** योजनेचा गाभा आहे.

६.२ आदिवासी महिलांच्या स्थानिक गरजा / आवश्यकता/ मागणी / वाव विचारात घेऊन त्यांना केंद्रवर्ती अर्थसंकल्प योजनेंतर्गत राणी दुर्गावती आदिवासी महिला सक्षमीकरण योजना म्हणून वर नमूद परिच्छेद ५.१ मधील संकल्पना विचारात घेऊन वैयक्तिक व सामुदायिक स्वरुपाच्या नाविन्यपूर्ण योजना संबंधित प्रकल्प अधिकारी अथवा अपर आयुक्त यांनी त्यांच्या अधिकारक्षेत्रात केंद्रवर्ती अर्थसंकल्प योजनेंतर्गत सदर योजनेच्या अटी व शर्तीच्या अधिन राहून मंजूर कराव्यात.

केवळ उदाहरणादाखल अशा काही योजना खालीलप्रमाणे नमूद करण्यात येत आहेत,

वैयक्तिक योजना - वैयक्तिक व्यवसाय सुरु करण्यासाठी/उत्पन्न वाढविण्यासाठी वैयक्तिक योजना-

शिलाई मंशीन यंत्र,चहा स्टॅाल,फुलहार आणि गुच्छ विक्री स्टॅाल,ब्युटी पार्लर सुरु करण्यासाठी साहित्य, भाजीपाला स्टॅाल, खेळणी साहित्य, ,पत्रावळी बनविण्यासाठी यंत्र, इत्यादी.

सामुहिक योजना - व्यवसाय सुरु करण्यासाठी/उत्पन्न वाढविण्यासाठी योजना-

मसाला कांडप यंत्र, आटाचक्की, मंडप साहित्य, शुद्ध पेयजल विक्री केंद्र उभारणी, बेकरी उत्पादने तयार करणे,नाष्टा केंद्र,दूग्ध संकलन केंद्र व दूग्धजन्य पदार्थाची उत्पादन व विक्री,झेरॉक्स व टायपिंग केंद्र इत्यादी.

आदिवासी विकास विभागाच्या केंद्रवर्ती अर्थसंकल्प योजनेंतर्गत राणी दुर्गावती आदिवासी महिला सक्षमीकरण योजने मध्ये नियमित अर्थसंकल्पात नसणा-या नाविन्यपूर्ण योजना आदिवासी महिलांच्या स्थानिक गरजा,आवश्यकता, वाव व मागणी विचारात घेऊन त्यांना शाश्वत रोजगार उपलब्ध करून देण्याच्या दृष्टीने केंद्रवर्ती अर्थसंकल्प योजनेंतर्गत घेण्यात याव्यात. सदर योजना घेतांना केंद्रवर्ती अर्थसंकल्प योजनेतील लाभार्थी हिस्सा वगळता इतर कार्यपद्धती व अटी या केंद्रवर्ती अर्थसकल्प योजनेच्या मार्गदर्शक तत्वांप्रमाणेच राहील.

७. राणी दुर्गावती आदिवासी महिला सक्षमीकरण योजनेंतर्गत आदिवासी महिला बचत गटांचे सक्षमीकरण –

महिला बाल विकास विभागांतर्गत असलेल्या महिला आर्थिक विकास महामंडळामार्फत स्वयंसहाय्यता बचत गटांची निर्मिती,महिलांसाठीचे विविध प्रशिक्षण कार्यक्रम,महिला उत्पादनासाठी बाजारपेठ उपल्बध करून देणे इ. महिला सक्षमीकरणाची कार्ये पार पाडली जातात. महिला आर्थिक विकास महामंडळाकडे मार्फत तसेच अन्य विभागामार्फत देण्यात येणा-या योजनांचा लाभ अधिकाधिक आदिवासी महिलांना घेता यावा या उद्देशाने आदिवासी महिला बचत गटांना स्वहिस्सा भरण्यासाठी त्यांनी तशी मागणी केल्यास रु.७,५०,०००/- च्या मर्यादेत केंद्रवर्ती अर्थसकल्प योजनेतून सदर योजनेच्या अटी व शर्तीस अधिन राहून उपलब्ध करून देण्यात यावा. त्याच प्रमाणे शबरी आदिवासी वित्त विकास मंहामंडळामार्फत राबविण्यात येणा-या योजनांचा लाभ अधिकाधिक आदिवासी महिलांना घेता यावा यासाठी आदिवासी महिला बचत गटांना स्वहिस्सा भरण्यासाठी त्यांनी तशी मागणी केल्यास रु.७,५०,०००/- च्या मर्यादेत केंद्रवर्ती अर्थसकल्प योजनेतून सदर योजनेच्या अटी व शर्तीस अधिन राहून उपलब्ध करून देण्यात यावा.

८. राणी दुर्गावती आदिवासी महिला सक्षमीकरण योजनेच्या प्रभावी अंमलबजावणीसाठी पुढीलप्रमाणे राज्य व जिल्हास्तरीय समिती स्थापन करण्यात येत आहे.

राज्यस्तर समिती :-

अ.क्र.	कार्यालय / पदनाम	समिती पदनाम
१.	आयुक्त /अपर आयुक्त (मुख्यालय) किंवा आयुक्त प्राधिकृत करतील त्या गट ‘अ’ संवर्गातील महिला अधिकारी	अध्यक्ष
२.	शबरी आदिवासी वित्त विकास महामंडळ किंवा महाराष्ट्र राज्य सहकारी आदिवासी विकास महामंडळ मधील एक वरिष्ठ महिला अधिकारी	सदस्य
३.	सह आयुक्त (नियोजन), आदिवासी आयुक्तालय, नाशिक	सदस्य

४.	आयुक्त, आदिवासी विकास यांनी नामनिर्देशित केलेली एक महिला प्रकल्प अधिकारी, ए.आ.वि.प्र.	सदस्य
५.	आदिवासी संशोधन व प्रशिक्षण संस्था, पुणे येथील सह आयुक्त किंवा अन्य वरिष्ठ दर्जाच्या महिला अधिकारी	सदस्य
६.	आदिवासी आयुक्तालय, नाशिक अंतर्गत उपायुक्त अथवा आयुक्त प्राधिकृत करतील त्या महिला अधिकारी	सदस्य सचिव

राज्यस्तर समितीची कर्तव्ये व जबाबदा-या

१. आदिवासी महिलांना सर्व शासकीय योजनांचा लाभ जास्तीत जास्त मिळण्याकरिता कायमस्वरुपी काम करणे.

२. वैयक्तिक लाभाच्या योजनांमध्ये आदिवासी महिला लाभार्थ्यांची निवड होत आहे किंवा कसे हे सुनिश्चित करणे. योजनानिहाय निर्देशित केलेल्या महिला आरक्षणाच्या किमान मर्यादेत महिलांना लाभ मिळत आहेत किंवा कसे याबाबत आढावा घेणे व पाठपुरावा करणे. त्याहीपेक्षा जास्त लाभार्थी महिला असाव्यात यासाठी वेळोवेळी संबंधीत यंत्रणांना सूचना देऊन सदर बाब सुनिश्चित करणे.

३. ज्या आदिवासी महिलांकडे लाभ घेण्यासाठी अनुषंगिक कागदपत्रे नाहीत त्यांना कागदपत्रे काढून देण्यासाठी प्रकल्प कार्यालयासोबत पाठपुरावा करणे व मार्गदर्शनाची भूमिका बजावणे.

४. योजनांचे लाभ जास्तीत जास्त आदिवासी महिलांना मिळावेत यासाठी प्रचार व प्रसिद्धी होत आहे किंवा कसे याची खातरजमा दर बैठकीच्या वेळी करणे तसेच योजनेचा लाभ घेण्याबाबत आदिवासी महिलांना ज्या समस्या येतील त्याबाबत वेळोवेळी मार्गदर्शन करणे.

५. प्रकल्प कार्यालयांतर्गत ज्या योजनांचे अर्ज मागविण्यात येत आहेत त्यामध्ये प्रकरणपरत्वे महिलांना प्राथम्याने लाभ देण्यात येत आहे किंवा कसे याबाबत आढावा घेणे.

६. राज्यस्तरीय समितीची बैठक दरमहा घेणे व तत्संबधींचा अहवाल शासनास सादर करणे.

९. राणी दुर्गावती आदिवासी महिला सक्षमीकरण योजना अंमलबजावणीच्या अनुषंगाने एकात्मिक आदिवासी विकास प्रकल्प स्तरावरील कर्तव्य व जबाबदा-या

१. प्रकल्प कार्यालय स्तरावर सर्व शासकीय योजनांची माहिती आदिवासी महिलांना देण्यासाठी अस्तित्वातील माहिती कक्षामार्फत कामकाज पार पाडण्यात यावे.
२. या माहिती कक्षामार्फत आदिवासी विकास विभाग व इतर सर्व प्रशासकीय विभागांद्वारा राबविण्यात येणा-या योजनांची प्रचार व प्रसिद्धी करणे तसेच योजनांचा लाभ घेण्याबाबत महिलांना मार्गदर्शन करणे,त्यांना योजनांचा लाभ घेतांना येणा-या समस्यांचे निराकरण करणे व त्यासाठी आवश्यक ते सर्वतोपरी सहकार्य करणे.
३. लाभार्थी अर्ज मागविण्यासाठी संबधित विभागामार्फत योजनांची जाहिरात प्रसिद्ध झाल्यानंतर या योजनांमध्ये आदिवासी महिलांचे जास्तीत जास्त अर्ज उपलब्ध होतील याबाबत प्रयत्न करणे.
४. प्रकल्प स्तरीय मंजूर योजनांमध्ये महिलांना लाभ देत असतांना विधवा,परित्यक्त्या,दिव्यांग, एकल महिलांना प्राधान्याने लाभ मिळेल याची खातरजमा करणे.
५. ज्या आदिवासी महिलांकडे लाभ घेण्यासाठी अनुषंगिक कागदपत्रे नाहीत त्यांना कागदपत्रे मिळवून देण्यासाठी प्रकल्प कार्यालयामार्फत शिबिरे आयोजित करणे आणि जास्तीत जास्त महिलांना यामधून योजनांची माहिती मिळेल तसेच आवश्यक कागदपत्रे महाराजस्व अभियानांतर्गत लवकरात लवकर मिळतील हे सुनिश्चित करणे.
६. केंद्रवर्ती अर्थसंकल्प योजनांचे आराखडे तयार करतांना शक्य तेथे महिला लाभार्थ्यांना लाभ देण्यायोग्य योजना प्रस्तावित करण्यात येतील याची खात्री करणे.
७. आदिवासी महिलांच्या अधिकाधिक स्वयंसहाय्यता बचत गटांची निर्मिती होण्यासाठी आवश्यक इतक्या महिलांचे एकत्रित बँक खाते उघडून त्याची व अनुषांगिक माहिती महिला आर्थिक विकास महामंडळाकडे देण्यास सहकार्य करावे,जेणे करून अशा महिला स्वयंसहाय्यता बचत गटांना अनुज्ञेय योजनांचा लाभ मिळण्यास मदत होईल.

१०. काही शासकीय योजनांमध्ये लांर्भाथ्यांची निवड ही मुख्यत: जिल्हाधिकारी यांच्या अध्यक्षतेखालील समितीमार्फत करण्यात येते. तर काही योजनांमध्ये लाभार्थ्यांची निवड ही मुख्य कार्यकारी अधिकारी,जिल्हा परिषद किंवा इतर संबधित शासकीय यंत्रणांच्या सक्षम अधिकारी यांचे मार्फत करण्यात येते.

शासकीय योजनांच्या लाभार्थी निवडीच्या बैठकांमध्ये/प्रकियांमध्ये राणी दुर्गावती आदिवासी महिला सक्षमीकरण योजनेमधून आदिवासी महिलांना त्यांच्या मागणीप्रमाणे देण्यात येणारा लाभार्थी हिस्सा याबाबतची माहिती प्रकरणपरत्वे जिल्हाधिकारी अथवा मुख्य कार्यकारी अधिकारी,जिल्हा परिषद यांनी सदर बैठकांमध्ये / प्रकियांमध्ये देऊन विविध शासकीय योजनांचा अधिकाधिक लाभ आदिवासी महिलांना या योजनेच्या माध्यमातून देण्याबाबत खातरजमा करणे गरजेचे आहे.

ज्या शासकीय योजनांसाठी लाभार्थ्यांची निवड जिल्हाधिकारी अथवा मुख्य कार्यकारी अधिकारी,जिल्हा परिषद यांचेव्यतिरिक्त इतर संबधित शासकीय कार्यालयांच्या सक्षम अधिका-यांमार्फत करण्यात येते अशा योजनांमध्ये लाभार्थी निवड करतांना या योजनांचा अधिकाधिक लाभ आदिवासी महिलांना राणी दुर्गावती आदिवासी महिला सक्षमीकरण योजनेच्या माध्यमातून देण्याबाबत संबधित अधिकारी यांनी खातरजमा करणे गरजेचे आहे.

संबधित प्रकल्प अधिकारी,एकात्मिक आदिवासी विकास प्रकल्प यांनी जिल्हाधिकारी , मुख्य कार्यकारी अधिकारी,जिल्हा परिषद अथवा इतर शासकीय यंत्रणांच्या सक्षम अधिका-यांमार्फत विविध योजनेंतर्गत लाभार्थी निवडीच्या वेळी राणी दुर्गावती आदिवासी महिला सक्षमीकरण योजनेंतर्गत आदिवासी महिला लाभार्थ्यांच्या मागणीप्रमाणे लाभार्थी हिस्सा आदिवासी विकास विभागामार्फत उपलब्ध करून देण्याची बाब निदर्शनास आणून अधिकाधिक आदिवासी महिला लाभार्थ्यांची निवड होईल याची काळजी घ्यावी व तत्संबधींचा दस्तऐवज/अभिलेख जतन करावा.

११. सदर शासन निर्णय महाराष्ट्र शासनाच्या www.maharashtra.gov.in या संकेतस्थळावर उपलब्ध करण्यात आला असून त्याचा संकेताक क्रमांक २०२५०८०७१६४००८०८२४ असा आहे. हा निर्णय डिजीटल स्वाक्षरीने साक्षांकित करुन काढण्यात येत आहे.

महाराष्ट्राचे राज्यपाल यांच्या आदेशानुसार व नावाने.

SATISH VITHALRAO KOVE

Digitally signed by SATISH VITHALRAO KOVE
DN: c=IN, o=GOVERNMENT OF MAHARASHTRA, ou=TRIBAL DEVELOPMENT DEPARTMENT, 2.5.4.20=e13b027a7b550970150cf7dc69d276db3b1a6ebe3f71610fb5e8ff55b1676c8a, postalCode=400032, st=Maharashtra, serialNumber=CE18732734BA0742D7712775E8F0AD400558E8748375399762FD447C3E9AC1EB, cn=SATISH VITHALRAO KOVE
Date: 2025.08.07 16:41:17 +05'30'

(सतीश वि.कोवे)
कार्यासन अधिकारी,महाराष्ट्र शासन

प्रति,

१. मा. राज्यपाल, महाराष्ट्र राज्य यांचे सचिव,मलबार हिल,मुंबई.
२. मा.सभापती,महाराष्ट्र विधानपरिषद,महाराष्ट्र विधानमंडळ सचिवालय,मुंबई.
३. मा.अध्यक्ष, महाराष्ट्र विधानसभा,महाराष्ट्र विधानमंडळ सचिवालय,मुंबई.
४. मा.विरोधी पक्षनेता विधानपरिषद/विधानसभा, महाराष्ट्र विधानमंडळ सचिवालय, मुंबई.
५. मा.उपसभापती, महाराष्ट्र विधानपरिषद,महाराष्ट्र विधानमंडळ सचिवालय,मुंबई.
६. मा.उपाध्यक्ष,महाराष्ट्र विधानसभा,महाराष्ट्र विधानमंडळ सचिवालय,मुंबई.

७. मा. मुख्यमंत्री, महाराष्ट्र राज्य यांचे प्रधान सचिव,मंत्रालय,मुंबई
८. मा. मंत्री, आदिवासी विकास यांचे खाजगी सचिव, मंत्रालय,मुंबई
९. सर्व मा. मंत्री यांचे खाजगी सचिव, मंत्रालय,मुंबई
१०.मा.राज्यमंत्री,आदिवासी विकास यांचे खाजगी सचिव, मंत्रालय,मुंबई
११.सर्व मा. राज्यमंत्री यांचे खाजगी सचिव, मंत्रालय,मुंबई
१२.सर्व विधानसभा / विधान परिषद सदस्य
१३.मुख्य सचिव, महाराष्ट्र राज्य, यांचे सह सचिव, मंत्रालय, मुंबई.
१४.सचिव, आदिवासी विकास विभाग, मंत्रालय, मुंबई
१५.सर्व विभागीय आयुक्त,महसूल विभाग सर्व
१६.आयुक्त, आदिवासी विकास, महाराष्ट्र राज्य, नाशिक
१७.महालेखापाल (लेखा व अनुज्ञेयता) महाराष्ट्र १/२, मुंबई / नागपूर
१८. महालेखापाल (लेखा परीक्षा) महाराष्ट्र १/२, मुंबई / नागपूर
१९.आयुक्त, आदिवासी संशोधन व प्रशिक्षण संस्था, पुणे
२०. सर्व जिल्हाधिकारी.
२१. आयुक्त,आदिवासी संशोधन व प्रशिक्षण संस्था,पुणे.
२२.व्यवस्थापकीय संचालक, महाराष्ट्र राज्य, आदिवासी सहकारी आदिवासी विकास महामंडळ मर्या.नाशिक
२३.व्यवस्थापकीय संचालक, शबरी आदिवासी वित्त विकास महामंडळ, नाशिक
२४.अपर आयुक्त, आदिवासी विकास, ठाणे, नाशिक, नागपूर, अमरावती
२५. सर्व मुख्य कार्यकारी अधिकारी, जिल्हा परिषद.
२६. सर्व प्रकल्प अधिकारी, एकात्मिक आदिवासी विकास प्रकल्प,
२७.अधिदान व लेखा अधिकारी, मुंबई.
२८. जिल्हा कोषागार अधिकारी, नाशिक.
२८.सर्व सह सचिव/उप सचिव/अवर सचिव/कक्ष अधिकारी,आदिवासी विकास विभाग,मंत्रालय,मुंबई.
२९.महासंचालक माहिती व जनसंपर्क संचालनालय,मुंबई.
३०.निवड नस्ती.(का.१४) आदिवासी विकास विभाग,मंत्रालय,मुंबई.